

Pregledni rad

УДК 397:323.15(497.6RS)

DOI 10.7251/SVR2224199M

ROMI KAO MARGINALNA GRUPA U RS/BIH

Milomir V. Martić¹

Apstrakt: Prema najnovijim službenim procjenama, u Bosni i Hercegovini živi oko 25.000–50.000 Roma. Oni su prepoznati kao najbrojnija, najviše zapostavljena i najugroženija manjina u BiH, a trenutno stanje većine romskih porodica u BiH jeste stanje hroničnog višedimenzionalnog siromaštva. Jaz između Roma i većinskog stanovništva u smislu stambenog zbrinjavanja, zapošljavanja, obrazovanja i zdravstvene zaštite je značajan, s tim da su pripadnice ženske romske populacije u posebno teškom položaju.² Naučnici, a i šira javnost Rome, kao životnu populaciju, ubrajaju u marginalne grupe koje su prisutne u društvu. Mnogi su se bavili pitanjem marginalizacije Roma, ali još nije u potpunosti izvršena analiza i nije objašnjena marginalnost ove etničke grupe. Zato možemo postaviti pitanje jesu li Romi višestruko marginalizovani i kakve su se promjene dešavale na pojedinim dimenzijama marginalnosti. Nabrojaćemo i pokušati analizirati nekoliko osnovnih dimenzija marginalnosti Roma a, prije svega: ekonomsku, prostornu i političku.

Ključne riječi: *marginalizacija, marginalne grupe, Romi, diskriminacija*

UVOD

Sam termin marginalnosti u društvu ima već dosta dugu tradiciju u sociologiji kao opštoj nauci o društvu, a samim tim i u savremenoj sociologiji. Ovaj termin nema istu ulogu kod različitih socioloških pristupa. Marginalno bi u neobaveznom prevodu, bilo ono što je sporedno, na periferiji, na rubu ili na ivici, nešto što nema bitan uticaj u

¹ Nezavisni univerzitet Banja Luka

² Na osnovu podataka iz UNDP/SB/EK, Regional Survey of Roma 2011 – Data on Vulnerability of Roma: Bosnia and Herzegovina (Regionalno istraživanje o romskoj populaciji – podaci o ugroženosti Roma: Bosna i Hercegovina), dostupno na: . Preostali podaci preuzeti iz: Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine i Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, Istraživanje višestrukih pokazatelja (MICS) 2011–2012, Bosna i Hercegovina: romska populacija, Završni izvještaj, UNICEF, Sarajevo, 2013; te Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, Federalno Ministarstvo zdravstva, Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske i Zavod za javno zdravstvo Federacije Bosne i Hercegovine, Bosna i Hercegovina, Istraživanje višestrukih pokazatelja (MICS) 2011–2012, Završni izvještaj, UNICEF, Sarajevo, 2013.

društvu, “ono bez čega se može”. U čisto sociološkoj primjeni, pojam nema negativno značenje, posebno, ne u smislu da bi bio povezan s nekim karakternim crtama pojedinca ili grupa u društvu. Marginalizacija nije samo sociološki problem izučavanja, nego i psihološki, ekonomski, politički, odnosno, opštedruštveni. Svaka naučna disciplina je razvijala svoje pristupe ovom fenomenu. Fassin (1996.) tvrdi da je moguće izdvojiti dva osnovna pristupa marginalnosti: socioekonomski i sociokulturni. Autori čikaške, sociološke škole su najzaslužniji za razvoj sociološkog koncepta marginalnosti. Ovu školu su posebno zanimali oni pojedinci ili grupe koje su se, po svom načinu života, nalazile na marginama društva. To su, uglavnom, bili pojedinci, koji će postati dio onoga što će neki nazvati “svijet devijantnosti”. Tada su u sociologiju uvedeni pojmovi koji označavaju specifične tipove ljudi koji su karakteristični, prije svega, za urbanu marginalnost. Tako se Nels Anderson (1923.) bavio tipom čovjeka kojeg je nazvao “hobo”. To je bio tip čovjeka lualice koji se nije mogao nigdje smiriti, koji je stalno tražio nešto novo, tip koji se nalazi između boema i običnog čovjeka. Ali, sam pojam “marginalnog ili marginalizovanog čovjeka” veže se uz rad i ime R. Parka, koji je objašnjavao da je marginalni čovjek onaj pojedinac koji je prisiljen da živi u dva društva, u dvije kulture, a da ne pripada ni jednoj u potpunosti (Park, 1950.). Njegovo razmišljanje je blisko Stonequistovom, koji je davnih tridesetih godina 20. vijeka razlikovao nekoliko grupa marginalnih pojedinaca u SAD, poput migranata, mješanaca i onih koji su izašli iz geta (Stonequist, 1937). Kada govori o marginalnom čovjeku, Park, prije svega misli na migranta koji je razapaet između dva svijeta, što znači da se i u jednom i u drugom osjeća kao stranac.

Danas se pojam marginalnosti koristi u dosta širem značenju od Parkovog, jer se došlo do saznanja da procesi marginalizacije zahvataju, ne samo pojedince, nego i čitave društvene grupe. Iz tog razloga se u savremenoj sociologiji ustalio termin marginalna grupa ili marginalne grupe. Danas u ove grupe ubrajamo siromašne, nezaposlene, starije, etničke manjine, rasne manjine, lica sa posebnim potrebama, migrante, mlade, narkomane, pripadnike gej populacije itd.

OSNOVNE DIMENZIJE MARGINALNOSTI ROMA

Postoji nekoliko dimenzija marginalnosti od kojih ćemo kandidovati najvažnije: ekonomska, prostorna, kulturna i politička.

Ekonomska dimenzija marginalnosti Roma

Ova dimenzija se može analizirati na više načina. Glavni aspekti koji ukazuju na ekonomsku marginalnost su: sklonost prema određenim profesijama i zanimanjima, uključenost u osnovne oblike rada u društvu i ekonomski položaj.

Romi su od postanka, obavljali poslove koji su bili slabo plaćeni i koji su imali malen ugled u društvima u kojima su se doseljavali i u kojima su živjeli. Većinu zanimanja su naslijedili od predaka koji su ih naučili u Indiji, Iranu i Armeniji, zemljama koje su bogate željezom i drugim rudama. Oni su sa tim znanjima došli u Malu Aziju i Evropu. Kako navodi deVille, (1956.), njihovi preci se nisu bavili zemljoradnjom i stočarstvom, već pomoćnim poslovima i obrtima, uglavnom kao kovači, krotitelji životinja, akrobati, korpari, zabavljači, pjevači, svirači, plesači i sl. U vrijeme njihovog dolaska na naše prostore stanovništvo se uveliko bavilo zemljoradnjom, a potrebe za obrtima su bile ograničene, Romi su morali da se rašire po većim područjima. Tako su ujedno širili i svoja zanimanja. Na početku su bili na cijeni kovači, jer su bili od koristi i vojskama. Pravili su i popravljali oružje, potkivali konje, pravili municiju i sl. De Ville naglašava proricanje sudbine kao jedan od važnijih izvora prihoda Romkinja (De Ville, 1956). Tadašnje analize su pokazivale da Romi imaju sasvim drugačiji odnos prema radu i prema vremenu. Uvijek su radili samo toliko da bi zadovoljili trenutne potrebe. Nisu se brinuli šta će i kako će sutra. I danas se, skoro, pa ništa nije promijenilo u njihovim životima i njihovom pristupu rada i vremena. Neka od tradicionalnih romskih zanimanja su nestala, zbog napretka industrijalizacije.

Romi se i u procesu globalizacije snalaze i dovijaju na razne načine da obezbijede sredstva za egzistenciju, sebe i svoje porodice. I danas su njihova zanimanja ostala na istom nivou, niskostatusna, bez važnijeg društvenog ugleda. Mali je procenat Roma u zanimanjima koja su cijjenjena i koja su povezana s visokim ekonomskim moćima i nagradama. U stvari, skoro da ih uopšte i nema. Oni se i danas bave sitnom trgovinom i preprodajom, sitnim popravkama, skupljanjem i prodajom otpadnih materijala, prikupljanjem ljekovitog bilja i sl. Mali procenat romske populacije je ostao privržen starim zanatima koji su omogućavali svakodnevno preživljavanje. Tu prije svega mislimo na zabavu, muziku, gatanje, proricanje sudbine i sl. Nesumnjivo je da su Romi marginalizirani u odnosu na dominantne oblike rada, što nam govori, da nisu uključeni u formalne oblike zapošljavanja. Savremeni podaci govore da su procenti nezaposlenosti među romskom populacijom na prostoru Republike Srpske i Bosne i Hercegovine vrlo, vrlo visoki. Međutim, u bliskoj prošlosti,

neki su komunistički režimi u evropskim zemljama prisilno regrutovali Rome i zapošljavali ih u fizički zahtjevnim, opasnim i slabo plaćenim poslovima. Bili su prisiljeni napustiti tradicionalne poslove i zaposliti se u kolektiviziranoj privredi. Mogli su birati između “radnog kolektiva i zatvora” (Czechoslovakias Endangered Gypsies, 1992.). U Mađarskoj je do početka 70-ih godina 20. Vijeka bilo zaposleno oko 90% romskih muškaraca i oko 40% romskih žena (Gypsies of Hungary, 1993.:6). Danas su tolike stope nezaposlenosti. Niska stopa zaposlenosti Roma je između ostalog I diskriminacija pri traženju posla. Jedan procenat Roma se zbog nemogućnosti pronalaska posla, povlači sa tržišta rada, a drugi zbog ugroženosti radnih mjesta usljed industrijalizacije i napretka tehnologije. Ako je zajedničko obilježje romske populacije marginalizacija u odnosu na redovne oblike rada, onda je logično očekivati da će oni u zadovoljavanju osnovnih životnih potreba zavisiti o socijalnoj pomoći i skrivenoj ekonomiji. Romi češće nego druge ugrožene grupe primaju socijalnu pomoć (Galogaža, 1985.), što je ponekad uzrok napetosti između romske i neromske populacije (Duffy, 1998.). Veći dio ekonomskih aktivnosti Roma dešava se na granici “neformalnosti” i “nelegalnosti”. Najčešće Romi nisu u mogućnosti da dobiju legalne dozvole za trgovanje ili za druge poslove kojima se bave (Danova i Russinov, 1998.). činjenica je, da , ako su slabo zastupljeni u uglednim i priznatim profesijama i uopšte u sistemu plaćenoga rada, možemo zaključiti da je njihov ekonomski statusu društvu izrazito nepovoljan.

Najveći procenat romske populacije nalazi se u potpunom siromaštvu. Ako želimo praviti poređenje između romskog novorođenčeta i druge djece moramo biti sigurni da su razlike ogromne. Uslovi života romske djece su u potpunoj suprotnosti od djece koja odrastaju u zdravoj, savremenoj porodici, bilo gdje da se nalaze na planeti. Pođimo od pretpostavke, da novorođenče romske porodice ima manje šanse da preživi od druge djece. I to, zbog činjenice, da romske porodice žive u bijedi i siromaštvu. Nemaju osnovnih uslova za život. Kako odrastaju, romska djeca nemaju uslova da odlaze u predškolske ustanove i da se pripremaju za polazak u školu. Samim tim i šanse za pohađanje osnovne škole su im smanjene, gotovo da su nikakve. I danas je veliki procenat romske djece koja ne pohađaju osnovno obrazovanje. To nam govori da neće pohađati ni srednje obrazovanje ili će to biti mali, skoro zanemariv procenat u odnosu na populaciju. Ovaj problem je izraženiji kod djevojčica. Tradicija kod Roma je da se djevojčice mlade udaju i da postaju majke, pri čemu se ne razmišlja o njenom zdravlju, niti o zdravlju bebe koju je ona rodila. Siromaštvo često ima i najekstremnije

oblike u obliku bijede i nemaštine, gdje su ugrožene osnovne životne i egzistencijalne potrebe. Praveći poređenje sa drugim ugroženim i diskriminiranim grupacijama u društvu, ekonomski položaj Roma je, gotovo u svim poznatim društvima, ne samo kod nas nego u svijetu, znatno gori od položaja drugih ugroženih grupa. Prema mišljenju nekih autora, Romi se nalaze ispod ljestvice dostojanstva i spadaju u položaj "potklase" ili "preostale klase"(vidi Abrahamson, 1987.; Fassin, 1996.). U pojmu "potklase" usko su povezani koncepti siromaštva, rasne ili etničke diskriminacije i urbane segregacije. Ovdje možemo zaključiti, da s obzirom na svoj ekonomski status, Romi ne samo da su marginalizovani, nego su i isključeni iz sistema socijalne stratifikacije

Stav romskih udruženja prema zapošljavanju³ **Republika Srpska**

Prema mišljenju udruženja Roma preporuke u vezi sa zapošljavanjem Roma na području Republike Srpske nisu realizovane zbog neriješene nadležnosti od lokalnog nivoa vlasti do entitetskog i državnog i to predstavlja začarani krug prebacivanja odgovornosti. Stajalište je da sredstva treba dati udruženjima Roma da sama zaposle određen broj Roma u svojim organizacijama ili u sklopu malih biznisa, jer postojeći podsticaji nisu dovoljni, a ne obezbjeđuju ni edukaciju. Nužno je kreirati i promovisati programe za zapošljavanje u skladu s mogućnostima i kvalifikacijama. Udruženja ukazuju na to da nisu urađene analize rezultata dosadašnjih programa, a problem je i pasivnost i nezainteresovanost za rješavanje problema. Prijedlog je i da se razmotri mogućnost pokretanja aktivnosti unutar Zavoda za zapošljavanje usmjerenih na slabosti koje onemogućavaju zapošljavanje Roma, gdje se prije svega misli na nedostatak strukovnog obrazovanja zbog čega su Romi nekonkurentni na tržištu. Udruženja Roma, takođe, ukazuju na to da imaju obrazovane članove udruženja, ali je previše nepotizma, korupcije i podjela po stranačkoj i drugoj pripadnosti u zapošljavanju, što je diskriminatorno prema Romima i često rezultira time da se Romi lažno prezentiraju kao nepodobni za zapošljavanje. Prisutan je i nemar institucija i konstantni zahtjevi da se ovakve stvari finansiraju projektima iz tuđih budžeta, dok institucije istovremeno nenamjenski troše ogromna sredstva na sve drugo osim na zapošljavanje Roma. Potrebno je prema stajalištu Roma „natjerati lokalne vlasti da aktivno učestvuju u zapošljavanju Roma, pogotovo na

³ Izvještaj o realizaciji preporuka ombudsmena BiH iz Specijalnog izvještaja o položaju Roma u Bosni i Hercegovini

poslovima koji se tiču romske manjine (u Centru za socijalni rad, lokalnoj upravi, kancelarijama za nacionalne manjine, službama pravne pomoći, vladinim službama i ministarstvima, a ujedno i privatnim firmama koje mogu dati pozitivan primjer zapošljavanjem Roma)⁴. Takođe, zavodi za zapošljavanje trebaju ostvariti bolju saradnju s lokalnim vlastima i romskim nevladinim organizacijama u cilju sagledavanja realnih potreba i mogućnosti za zapošljavanje Roma. Romska udruženja stajališta su da je napravljen ograničen pomak u samozapošljavanju Roma i samostalnom preduzetništvu, jer se i dalje izdvajaju mala sredstva bez pružanja edukacije o pokretanju i ostajanju na tržištu rada kroz mali biznis ili privatni porodični zanat. Prepreka je i činjenica da se institucije i relevantni faktori konstantno distanciraju od inicijativa za zapošljavanje Roma pod izgovorom da su oni neobrazovani, nekvalifikovani, neiskusni i nepodobni za obavljanje bilo kojeg posla. Rješenje je kreiranje lokalnih akcionih planova za zapošljavanje Rom, a prema stanju u zajednici.

Federacija BiH

Ombudsmeni su u vezi s poboljšanjem stanja u oblasti zapošljavanja Roma izdali preporuku nadležnim organima da preispitaju dosadašnje programe i uspostave evidenciju koja će obezbijediti podatke o broju Roma koji su nastavili da rade nakon isteka projekta zapošljavanja. Mišljenje romskih udruženja⁴ sa područja Tuzlanskog kantona je da ova preporuka nije realizovana i smatraju da je potrebno uraditi sveobuhvatnu analizu dosadašnjih programa zapošljavanja, te kreirati novi program za zapošljavanje Roma. Izneseno je i mišljenje da Romi nemaju novac kako bi mogli potplatiti nekoga da dobiju radno mjesto. Ipak, u protekloj godini nekoliko Roma se javilo na javni poziv za zapošljavanje i samozapošljavanje, i dobilo sredstva. Nedostatak saradnje s romskim nevladinim organizacijama također vide kao dio problema u procesu svog zapošljavanja. Smatraju da je potrebno razmotriti mogućnost pokretanja aktivnosti, unutar Zavoda za zapošljavanje, usmjerene na otklanjanje slabosti koje onemogućavaju zapošljavanje Roma. Tu se prije svega misli na nedostatak strukovnog obrazovanja, usljed čega su Romi nekonkurentni na tržištu. Trebalo bi omogućiti prekvalifikaciju i dokvalifikaciju korištenjem sredstava koja se odvajaju za zapošljavanje. Ponovno je ukazano na problem distribucije sredstava, koje MLJPI BiH izdvaja za zapošljavanje Roma. Istaknuta sumnja da ta sredstva ne

4 NVO „Sa roma“ Tuzla, UR „Jagoda“ Čelić, UR „EURO ROM“ Tuzla, „UR Romano drom“ Živinice, UG „Evropski put Roma“ Kiseljak

dobijaju Romi u stanju potrebe, već poznanici, s obzirom da Odbor za Rome i MLJPI BiH nerealno ocjenjuju date aplikacije. Ukazano je na činjenicu da Romi u Upravnom odboru Zavoda za zapošljavanje nemaju pravo odlučivanja, kao i da u Zavodu nema zaposlenih Roma. U vezi s korištenjem sredstava za samozapošljavanje Roma, udruženja su istaknula potrebu da preduzetnici koji pokreću vlastiti biznis putem programa za zapošljavanje Roma budu obavezni proći obuku za preduzetnike. U cilju stvarnog ekonomskog jačanja Roma potrebno je raditi na ekonomskom jačanju kompletne porodice, a ne pojedinca, te eliminirati praksu da zapošljavanje Roma traje samo dok traje sufinansiranje poslodavaca. Potrebno je obezbijediti sufinansiranje i zapošljavanje Roma u državnim institucijama čemu je preduslov uspostava saradnje s organima vlasti kako bi ti kriterijumi bili prilagođeni Romima. Projekti koji za cilj imaju bolju informiranost Roma u BiH o projektima zapošljavanja trebaju da budu podržani. Udruženja Roma s područja Zeničko – dobojskog kantona smatraju da nije ništa urađeno na preispitavanju dosadašnjih programa i uspostavi evidencije koje će obezbijediti podatke o broju Roma koji su nastavili da rade nakon isteka projekta zapošljavanja i da je to rezultat nezainteresovanosti nadležnih organa vlasti. Smatraju da je prisutan negativan pristup Romima kao radnicima, da je potrebno razmotriti mogućnosti pokretanja aktivnosti unutar Zavoda za zapošljavanje usmjerenih na slabosti koje onemogućavaju zapošljavanje Roma, gdje se prije svega misli na nedostatak strukovnog obrazovanja i neobrazovanost, zbog čega su Romi nekonkurentni na tržištu. U oblasti podsticanja otvaranja samostalnog poduzetništva od strane Roma smatraju da postoje određeni pomaci, ali da se nedovoljno sredstava izdvaja za ove namjene, kao i da postoji nezainteresiranost samih predstavnika romske populacije. Udruženja Roma s područja Srednjobosanskog kantona smatraju da je nedovoljno urađeno na realizaciji preporuka Ombudsmena vezano za zapošljavanje Roma, da treba preispitati dosadašnje programe, te da je potrebno organizirati edukaciju Roma o pisanju „biznis“ planova, obezbijediti bolju informisanost Roma, pokrenuti programe dokvalifikacije i prekvalifikacije romske populacije od strane Zavoda za zapošljavanje FBiH i MLJPI BiH i osigurati podršku otvaranju preduzeća. Mišljenja su da osnovni problem za zapošljavanje Roma njihova nepismenost i nekonkurentnost na tržištu rada.

Brčko Distrikt

BiH Udruženje Roma sa područja Brčko Distrikta BiH smatra da nisu realizovane preporuke Ombudsmena koje se odnose na poboljšanje okruženja za zapošljavanje Roma⁵. Navedeno je posljedica prisutnih stereotipa o Romima od strane poslodavaca, te se predlaže sankcioniranje poslodavca, koji nakon provedenog projekta zapošljavanja, otpusti Roma. Predloženo je razmatranje mogućnost pokretanja aktivnosti unutar Zavoda za zapošljavanje usmjerenih na slabosti koje onemogućavaju zapošljavanje Roma, gdje se prije svega misli na nedostatak strukovnog obrazovanja i neobrazovanost zbog čega su Romi nekonkurentni na tržištu. Prepreku zapošljavanju Roma predstavlja i zapošljavanje po isključivo nacionalnoj pripadnosti, te sastav zaposlenih u organima uprave Brčko Distrikta BiH ne odražava strukturu stanovništva. Potrebno je podržati projekte koji za cilj imaju bolju informisanost Roma u BiH o projektima zapošljavanja.

Prostorna marginalizacija Roma

Važan doprinos izučavanju ekoloških aspekata života, dali su autori čikaške škole. Prostorno gledajući, Romi, za razliku od drugih marginalnih grupa, žive u tzv. marginalnim zajednicama. Za marginalnu zajednicu je karakteristično, da je uvijek vezana za određen geografski prostor. Griffiths zastupa mišljenje da marginalne zajednice imaju zajednička obilježja: nizak stepen ekonomske aktivnosti, siromaštvo, zavisnost o socijalnoj pomoći, slabo zdravstveno stanje, neprimjereni uslovi života, loša društvena organizacija, nizak stepen obrazovanja, vandalizam, krađe, kriminal itd (Griffiths, 1988). Od dolaska na ove prostore, Romi su se, uglavnom, nastanjivali u gradskim naseljima. Konkretnije, na periferijama. To im je i određivalo njihova zanimanja i njihov život. Negdje se romska naselja relociraju, kako bi se smanjila prisutnost Roma u određenim područjima grada, kao što su turističke destinacije ili atraktivnije rezidencijalne zone. Prostorna marginalizacija Roma se ogleda i u karakteristikama prostora u kome žive. Taj prostor je, najčešće, slabo izgrađen i urbanizovan. Većina romskih naselja nema uređenu infrastrukturu, odnosno, nemaju električnu energiju, vodu za piće, komunalne instalacije, jednom rječju, osnovne uslove za život. U njihovim zajednicama nema vrtića, škola, bolnica, autobuskih linija itd.

⁵ Preporuke su upućene: Zavodu za zapošljavanje Brčko Distrikta BiH, Vladi Brčko Distrikta BiH, Ministarstvo pravde BiH, Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice BiH, Agencija za rad i zapošljavanje BiH.

Objekti u kojima žive ne mogu se nazivati stambenim, jer su neuslovni i izgrađeni od običnog, primitivnog materijala. Nisu zidani od čvrstog materijala koji daje sigurnost i toplotu. Poseban problem kod romske populacije u ovako neuslovnom prostoru je velika koncentracija ljudi po jedinisi stambenog prostora. Sve ovo ukazuje na zaključak, da je prostorni aspekt vrlo važan element društvene marginalizacije Roma.

Kulturna marginalizacija Roma

Od samog dolaska na evropski kontinent, Romi su po svom izgledu i kulturnim obilježjima, predstavljali vrlo uočljivu grupaciju. Kako su došli iz druge sredine i sa drugog kontinenta, tako su imali potrebu da se prilagođavaju i da mijenjaju svoje dotadašnje običaje. Sa sobom su donijeli brojne običaje i stavove koji se nisu uklapali u način života evropskih naroda. Kulturna marginalizacija Roma, ogleda se prvenstveno u vrijednosnom smislu. Morali su napuštati svoje, a prihvatati tuđe. Zato i nije iznenađujuće što Romi koriste neformalne puteve kako bi realizovali opšteprihvaćene vrijednosti. Jedna od poznatijih osobina romskog načina života, bila je stalno kretanje i pomjeranje sa jednog mjesta na drugo. Nomadizam je dio njihove tradicije, ali je imao i ulogu sprečavanja osipanja i gubitka etničkog identiteta. Uz takav način života, nužno su se, vremenom, razvijali novi običaji, norme, vrijednosti, ponašanje i sl. Pripadnici drugih naroda su nomadskom načinu života pripisivali brojne negativne karakteristike, povezane sa devijacijama i kriminalitetom. Osim permanentne potrebe za migracijama, uz romski stil života je vezan i jedan oblik ponašanja koji nije prihvaćen kod neistomišljenika. Riječ je o prosijačenju. Međutim, prosjačenje nije karakteristično za cijelu populaciju, obično prosjače žene i mlađa djeca. Prosjačenje možemo svrstati u obrasce ponašanja, u procesu socijalizacije.

Politička marginalizacija Roma

Ovaj aspekt marginalnosti Roma je, do sada manje istraživani i stavljan u prvi plan, kako kod nas tako i u okruženju. Već dugi niz godina Romi su diskriminirani činjenicom da njihov predstavnik ne može da se politički angažuje niti kandiduje za člana predsjedništva BiH iz reda nacionalnih manjina.

ZAKLJUČAK

Seobe Roma su imale drukčije posljedice od seoba drugih naroda. Kad se djeca različitih etničkih grupa igraju zajedno, kad idu u istu školu i provode zajedno slobodno vrijeme, veće su mogućnosti za odbacivanje predrasuda i diskriminacije. Kad je riječ o Romima, moglo bi se reći da oni nisu imali mogućnosti, ne samo za selektivnu integraciju (kulturni pluralizam), nego ni za asimilaciju. Našli su se u određenom procjepu. S jedne strane se provodio pritisak na njih da se odreknu svoje kulture, a s druge strane istodobno sprečavala se ili ograničavala njihova strukturna integracija. Međutim, Romi su prihvatili religiju, tradiciju, običaje, često i jezik većinske grupe, a zadržavali svoj način života i vanjske simbole različitosti. Ta je činjenica zasigurno mogla pojačati predrasude prema njima, ali i osnažiti njihov osjećaj nemoći. Takva akulturacija se često događa kad se neka etnička grupa razlikuje od većinske, ne samo kulturno nego i fizički. Na ovo upozorava i Park. On naglašava da glavna prepreka kulturnoj asimilaciji nisu različite mentalne, već fizičke crte (Park, 1950.:353). U takvim je okolnostima veća vjerojatnoća da neka etnička grupa zadrži vlastitu društvenu organizaciju. Tako su Romi, na primjer, dugo održali svoju plemensku organizaciju života. S druge strane, oni su zaostajali u svom kulturnom prilagođavanju i zbog toga što nisu bili uključeni u modernizacijske procese u kojima su sudjelovali ostali. Primarni je društveni cilj pomoći Romima da izađu iz getoiziranih marginalnih zajednica.

Obrazovanje je jedan od temeljnih činilaca socijalne integracije Roma. Uopšte, obrazovanje je preduslov za pristup mnogim društvenim položajima. Takođe, bez obrazovanih pojedinaca nema intelektualne elite koja može oblikovati kulturne ili političke ciljeve grupe. Masovnije uključivanje romske djece u obrazovni proces svakako bi pomoglo u razmjeni iskustava između romske i neromske djece, iako to podrazumijeva i brojne probleme za romsku djecu. Redovni školski sistem bi trebao omogućiti mladim Romima da u dopunskim programima uče svoj jezik, kulturu i prošlost. To bi bilo važno s aspekta očuvanja romskog identiteta, jezika i kulture. Vrlo važno je, poboljšanje socioekonomskog statusa Roma, a posebno stambenog. Ovaj cilj je nemoguće ostvariti bez podrške i pomoći države i društva. Nesumnjivo je potrebno da država finansira posebne stambene i slične projekte, usmjerene isključivo Romima. Iskustva pojedinih zemalja ukazuju na potrebu osnivanja posebnih tijela, sastavljenih od vladinih predstavnika i Roma, koja bi analizirala i pratila stanje na pojedinim područjima života romske populacije (obrazovanje, stanovanje, zapošljavanje).

ROMA AS A MARGINAL GROUP IN RS / BIH

Milomir V. Martić

Abstract: According to the latest official estimates, there are about 25,000-50,000 Roma living in Bosnia and Herzegovina. They are recognized as the most numerous, most neglected and most endangered minority in BiH, and the current state of the majority of Roma families in BiH is the state of chronic multidimensional poverty. The gap between the Roma and the majority population in terms of housing, employment, education and health care is significant, with members of the female Roma population in a particularly difficult position. Scientists, as well as the general public, count the Roma, as a living population, among the marginal groups that are present in society. Many have addressed the issue of marginalization of Roma, but the analysis of the marginalization of this ethnic group has not yet been fully completed. Therefore, we can ask the question whether the Roma are multiple marginalized and what changes have taken place in certain dimensions of marginality. We will list and try to analyze several basic dimensions of Roma marginality, and above all: economic, spatial and political.

Key words: *marginalization, marginal groups, Roma, discrimination*

LITERATURA

1. Abrahamson, P. (1987). *Dualisation of the Welfare Society – Towards an Urban Culture of Poverty?*
2. Arbejdspapir, Nr. 10. Anderson, N. (1923). *The Hobo*. Chicago: University of Chicago Press.
3. Becker, H. (1963). *Outsiders. Studies in the Sociology of Deviance*. New York, London: Free Press, Collier-Macmillan.
4. Bourdieu, P. (1989), Social Space and Symbolic Power. *Sociological Theory*. 7 (1): 14-25.
5. Cortes, F. (1997), The Metamorphosis of the Marginal: The Debate over the Informal Sector in Latin America. *Current Sociology*. 45 (1): 71-90.
6. Šaldarović, O. (1991). *Marginalni slojevi i gradska sredina*. Zagreb: Zavod grada Zagreba za socijalni rad.
7. Danova, S., Russinov, R. (1998). The ERRC in Croatia. *Roma Rights*. summer: 49-57.
8. De Ville, F. (1956). *Tziganes – Témoins des temps*. Bruxelles: Office de Publicité.
9. Duffy, K. (1998). Opportunity and Risk: Trends of Social Exclusion in Europe, the report presented at the conference on “Human Dignity and Social Exclusion”, May 18-20, Helsinki. First-Dili.
10. Fassin, D. (1996). Exclusion, Underclass, Marginalidad. *Revue française de sociologie*. 37 (1): 37-75.
11. Galogaža, A. (1985), Socijalna i zdravstvena zaštita Roma. *Sociologija sela*. 23 (87-90): 69-80.
12. Griffiths, H. (1988), Rad s ljudima u marginalnim zajednicama. *Socijalna politika*. 43 (3-4): 69-77.
13. Hodžić, A. (1985). Životni standard romskih domaćinstava. *Sociologija sela*. 23 (87-90): 27-34.
14. Hrvatić, N. (1996), Romi u interkulturalnom okruženju. *Društvena istraživanja*. 5 (5-6): 913-933.
15. Mitrović, A. (1990), *Na dnu. Romi na granicama siromaštva*. Beograd: Narodi Europe..
16. Park, R. (1950). *Human Migrations and the Marginal Man*.
17. R. Park, Race and Culture, Illinois, Free Press. Sarpellon, G. (1988). Marginalizacija i socijalna dinamika. *Socijalna politika*. 43 (3-4): 5-14.
18. Šućur, Z. (1994), Grad i marginalne grupe: problemi realizacije specifičnih ekoloških uvjeta života. *Defektologija*. 30 (1): 83-93.
19. Šućur, Z. (1995), Koncept socijalne isključenosti. *Revija za socijalnu politiku*. 2 (3): 223-230.
20. Vant, A. (1986). *Marginalité sociale, marginalité spatiale*. Paris: CNRS.